



NATUR- OG MILJØKLAGENÆVNET

Rentemestervej 8
2400 København NV
Telefon: 72 54 10 00
nmkn@nmkn.dk
www.nmkn.dk

23. februar 2016 • J.nr.: NMK-600-00058 • KlageID: 68368 • Ref.: MEH-NMKN

AFGØRELSE

i sag om digegennembrud i Kalundborg Kommune

Natur- og Miljøklagenævnet har truffet afgørelse efter museumslovens § 29 a, jf. § 29 j, stk. 2.¹

Natur- og Miljøklagenævnet stadfæster Kalundborg Kommunes afgørelse om fjernelse af dige og etablering af digegennembrud på matr.nr. 5a, Havnsø By, Føllenslev, beliggende Havnsøvej 33, Kalundborg Kommune, dog således, at der alene meddeles lovliggørende dispensation til etablering af ét digegennembrud med en ændret placering og reduceret størrelse.

Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17 i lov om Natur- og Miljøklagenævnet². Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. museumslovens § 29 x.

Afgørelsen er truffet af nævnet, jf. § 5, stk. 1, i lov om Natur- og Miljøklagenævnet.

¹ Lovbekendtgørelse nr. 1505 af 14. december 2016, Museumsloven

² Lovbekendtgørelse nr. 1620 af 8. december 2015 om Natur- og Miljøklagenævnet

Klagen til Natur- og Miljøklagenævnet

Afgørelsen er påklaget til Natur- og Miljøklagenævnet af Danmarks Naturfredningsforening for så vidt angår dispensation til de to digegennembrud, og foreningen har navnlig anført, at der, efter foreningens opfattelse, ikke er tale om gennembrydninger men fjernelse af dele af diget, og at fjernelserne er unødvendige både i antal og størrelse og i strid med museumslovens bestemmelser.

Sagens oplysninger

Kalundborg Kommune har den 2. februar 2015 meddelt afslag til fjernelse af dige og lovliggørende dispensation til etablering af to digegennembrud med vilkår om, at det eksisterende dige, som det fremgår af luftfoto fra 2014, ikke må reduceres, at alt markarbejde skal holdes i en afstand fra diget, der hverken beskadiger det fysisk eller kemisk, samt at digegennembrudene skal holdes dyrknings- og sprøjtningssure.

Det i sagen omhandlede dige, der er L-formet og består af et stykke nord-sydgående jorddige på 209 meter samt et stykke øst-vestgående jorddige på 46 meter vinkelret herpå, er registreret på både lave målebordsblade 1901-1971 og høje målebordsblade 1842-1899, ligesom diget er angivet på Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk 1:25.000 i den seneste udgave forud for 1. juli 1992.

Diget, der er beliggende på en landbrugsejendom syd for Havnsø, ligger mellem to markarealer, der tidligere har været dyrket separat men efter sammenlægning nu dyrkes samlet. Der er som følge af markdrift etableret to gennembrud i hver sin ende af diget. Det ene gennembrud består af en fjernelse af de 46 meter øst-vestgående dige, og det andet gennembrud består af en fjernelse af de yderste ca. 26 meter af diget mod syd, dér hvor diget grænser op til offentlig vej (Skortskær).

I ansøgningen om nedlæggelse af diget er det bl.a. oplyst, at ejendommens jord i forbindelse med anlæggelse af en kommunal vej, Parallelvej, er blevet skåret over i øst/vestlig retning, således at de dyrkede arealer er delt i to områder, hvilket er til stor gene ved dyrkning af arealerne. Endvidere er arealet syd for vejen delt af det i sagen omhandlede dige, som forhindrer, at dyrkningsretningen kan omlægges til en øst/vestlig retning. Jorden er forpagtet ud, og diget er til stor gene i dyrkningen, hvor der køres med store maskiner.

I forbindelse med Kalundborg Kommunes behandling af sagen, har kommunen indhentet udtalelser fra Museum Vestsjælland og Kulturstyrelsen.

Museum Vestsjælland har navnlig anbefalet, at diget bevares, idet digerne repræsenterer ældre markeringer af skel og ejendomsforhold i landskabet, og er beskyttede, fordi de vidner om kulturlandskabets og landbrugets udvikling og historie. Diget er beliggende umiddelbart vest for den ældre Havnsø By, og nævnes i de skriftlige kilder tilbage til ca. 1370 som Hawensø. Museet har på luftfoto konstateret, at andre diger på marker øst og syd for den pågældende mark ligeledes er blevet fjernet, og museet finder, at dette forhold taler yderligere for bevaring af det pågældende dige.

Kulturstyrelsen har navnlig henvist til vejledningen om beskyttede sten- og jorddiger, hvoraf det fremgår, at der i mange tilfælde kan meddeles dispensation til fjernelse af et beskyttet dige i forbindelse med jordfordeling som følge af bl.a. offentlige anlægsarbejder som motorveje o.lign., hvis diget direkte er til hinder for projektet, ligesom der kan gives dispensation til fjernelse af diger i områder op til de arealer, der er berørt af projektet, hvis digets placering inden for den nye jordfor-

deling gør, at den resterende mark ved siden af f.eks. en ny motorvej er så smal, at den ikke kan dyrkes. Kulturstyrelsen finder ikke, at der i denne sag er tale om sådanne tilfælde.

Endvidere er styrelsen enig i Museum Vestsjællands udtalelse vedrørende digets kulturhistoriske værdi.

Kulturstyrelsen fastslår, at det pågældende dige er beskyttet, og at diget er korrekt afsat i den digitale registrering.

Ud fra det foreliggende finder styrelsen herefter ikke, at der bør meddeles dispensation til nedlæggelse af diget. Styrelsen finder dog, at der med begrundelse i digets beliggenhed i tilknytning til offentligt nyanlæg af vej kan gives dispensation til et og maksimalt to gennembrud i den nord-sydgående strækning med krav om, at gennembrud holdes dyrknings- og sprøjtningssfri.

Kalundborg Kommune finder, at de digegennembrud, der er etableret, kan lovliggøres ved en dispensation, uden at det medfører væsentlig negativ påvirkning af landskab, flora og fauna, men at der skal meddeles afslag til nedlæggelse af det tilbageværende dige.

Kommunen har i afgørelsen anført, at der op til diget mod vest er udlagt en kommuneplanramme (S3.B09) i Kalundborg Kommuneplan 2013-2024, hvorefter området er planlagt til boligområde. Såfremt planlægningen realiseres, vil den del af området blive omlagt til byzone ved lokalplan. I lokalplanrammen står bl.a., at beskyttet dige langs områdets vestlige og østlige afgrænsning skal respekteres. Der er således ikke planer om at fjerne diget i forbindelse med ændret zonestatus, dog vil boligbebyggelse og haver, efter kommunens vurdering, være med til at gøre diget mindre markant og synligt i landskabet og dermed mindske digets landskabelige betydning.

Endelig oplyses, at kommunen i afgørelse af 21. maj 2014 har meddelt landzonetilladelse til bl.a. etablering af en sø på ca. 1500-2000 m² nordøst for det i sagen omhandlede dige.

Danmarks Naturfredningsforening finder navnlig ikke, at der er tale om gennembrydninger, men derimod hel og delvis fjernelse af dele af digerne. Foreningen henviser til praksis for tilladelser til gennembrydning, hvorefter der kan etableres 1-2 gennembrydninger af maksimalt 13 meter. I dette tilfælde er der fjernet henholdsvis 26 meter og 46 meter.

Endvidere henviser foreningen til vejledningen om beskyttede sten- og jorddiger, hvorefter placering af gennembrydninger ikke bør ødelægge strukturer som kryds og hjørner, hvor diger mødes. I dette tilfælde er det øst-vestgående dige på 46 meter, som udgjorde en vinkel på det nord-sydgående dige, helt fjernet, ligesom der er fjernet 26 meter af diget direkte op til asfalteret vej. Foreningen finder ikke, at dette er nødvendigt, og at et skift med landbrugskøretøj fra det ene areal til det andet i forbindelse med markdriften kan foretages trafiksikkert via en kort udkørsel på vejen, og det medfører ikke en betydelig omvej, som kan berettige til en gennembrydning. Diget fortsætter på den anden side af vejen, og fjernelsen virker, efter foreningens opfattelse, som en amputation af diget. Praksis med gennembrydning er først og fremmest at beskytte digerne, og tillades en gennembrydning grænsende op til vejen, bør den højst udgøre 13 meter.

Foreningen anfører endvidere, at Kulturstyrelsen har vurderet, at der kan gives dispensation til et og maksimalt to gennembrud i den nord-sydgående digestrækning, og altså ikke en gennembrydning eller fjernelse af hele den øst-vestgående vinkelrette strækning.

Foreningen finder, at sten- og jorddiger er værdifulde småbiotoper og spredningskorridorer i det for dyrelivet gølle landbrugsland, ligesom de er vigtige elementer i kulturlandskabet. Digerne viser både tidligere tiders arealudnyttelse, ejendoms- og administrationsforhold samt fungerer som levesteder for dyr og planter, hvorfor museumslovens forbudsbestemmelser om ændring af digernes tilstand derfor administreres restriktivt. Det i sagen omhandlede dige er en del af et større sammenhængende net af diger, og diget har derfor, efter foreningens opfattelse, både kulturel værdi og betydning som spredningskorridor.

I forhold til den meddelte landzonetilladelse til etablering af en sø i nærheden af diget finder foreningen ikke, at en sø automatisk bør medføre fjernelse af 46 meter beskyttet dige, ligesom en sø ikke kan udgøre en erstatningsbiotop for et gammelt dige. Flora og fauna er således yderst forskelligartet, og en sø kan ikke erstatte et gammelt kulturminde. Hertil kommer, at det i den for området gældende lokalplan fremgår, at diget skal respekteres.

Hertil har ansøger navnlig bemærket, at den nyanlagte sø giver et nyt miljø og en biotop nær skoven, som ellers er blevet meget påvirket af den nye omfartsvej, Parallelvej. Endvidere anføres det, at der i forbindelse med gennembrud af diget er taget højde for, at landbrugsmaskinerne skal kunne passe ind i den nye arrondering. Der anvendes bl.a. en 6 meter bred såmaskine og en mejetærsker med meget bredt skærebord. At skulle transportere dette materiel på vejen Skortskær vil nærmest være umuligt samt ødelæggende for vejen og til gene for vejens beboere. Efter etableringen af den nye omfartsvej, Parallelvej, har der været et massivt behov for etablering af ny natur som kompensation. De små gennembrud af diger har kun praktisk karakter for at undgå, at der bliver u hensigtsmæssige overlapninger med øget dæktryk og kiler som resulterer i overlappning, hvilket medfører overdosering af både gødning og kemi. Jo mere reelle stykker jord der er, desto mere præcis dosering og dermed mere skånsomt for miljø, herunder dyrearter. Landbrugsarealer er, efter ansøgers opfattelse, til for dyrkning af landbrug. Gennembrydning af diget samt etablering af søen er klart gjort med håb om at bevare en varieret natur på Havnsøgaard efter det voldsomme indgreb som følge af den nye omfartsvej, Parallelvej.

Hertil har Danmarks Naturfredningsforening yderligere bemærket, at jord- og stendiger ikke er dyrkbar landbrugsjord, som anført af klager, ligesom anlæggelse af en sø på ingen måde kan kompensere for eller erstatte ulovlig fjernelse af henholdsvis 46 meter og 26 meter kulturminde og biotop.

Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger og afgørelse

I sagens behandling har deltaget 9 af Natur- og Miljøklagenævnets 10 medlemmer: Line Theil Elikofer (formand), Ole Pilgaard Andersen, Pelle Andersen-Harild, Jeppe Vejlbjerg Brogård, Henrik Høegh, Marianne Højgaard Pedersen, Peter Thyssen, Jens Vibjerg og Henrik Waaben.

Efter museumslovens § 29 a, stk. 1, må der ikke foretages ændring i tilstanden af sten- og jorddiger eller lignende. Efter museumslovens § 29 j, stk. 2, kan kommunalbestyrelsen i særlige tilfælde gøre undtagelse fra bestemmelsen i museumslovens § 29 a, stk. 1.

Museumslovens § 29 a er en forbudsbestemmelse, hvis formål er at sikre sten- og jorddiger som kulturhistoriske spor og sikre de biologiske og landskabelige interesser, der knytter sig til digerne.

Afgrænsningen af de diger, der er omfattet af beskyttelsen af sten og jorddiger, er fastlagt i bekendtgørelse nr. 1511 af 14. december 2006. Det fremgår af bekendtgørelsens § 1, nr. 4, at andre diger (end stendiger m.v.) der er angivet for det pågældende område i Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk (1:25.000) i den seneste udgave forud for den 1. juli 1992, er omfattet af museumslovens § 29 a. Diget er registreret i det nævnte kortværk.

Efter praksis skal et dige for at være beskyttelsesværdigt ikke nødvendigvis være såvel landskabeligt som kulturhistorisk eller biologisk værdifuldt. Det er i princippet tilstrækkeligt, at diget vurderes værdifuldt i én henseende. I nævnets praksis er der navnlig lagt stor vægt på digernes væsentlige kulturhistoriske værdi som udtryk for ældre tiders ejendomsstruktur og udskiftningsmønster, m.v.

Det fremgår af lovens forarbejder og fast praksis, at det ikke er tilstrækkeligt til at meddele dispensation, at der er påvist driftsmæssige eller økonomiske interesser i, at diget fjernes. Med formuleringen, at der kun "i særlige tilfælde" kan dispenseres fra forbuddet mod tilstandsændringer, er det angivet, at der kun sjældent kan gøres egentlige undtagelser, i hvert fald for så vidt angår så væsentlige indgreb som nedlæggelse.

Det fremgår af Kulturarvsstyrelsens vejledning om beskyttede sten- og jorddiger, at der som hovedregel bør gives tilladelse til åbninger til gennemkørsler (dige-gennembrud) i beskyttede diger, hvis f.eks. dyrkning af et tilkøbt areal indebærer kørsel på landevej eller betydelig omvej. Dog bør antallet af gennembrud og disses bredde og placering vurderes i hvert enkelt tilfælde. Placeringen bør ikke ødelægge strukturer som kryds eller hjørner, hvor diger mødes, eller sløre uregelmæssige forløb hos gamle diger, og bredden af åbningen bør i rimeligt omfang indrettes til de køretøjer og landbrugsmaskiner, der skal benytte den.

Kulturstyrelsen har vurderet, at der med begrundelse i digets beliggenhed i tilknytning til offentligt nyanlæg af vej kan gives dispensation til et og maksimalt to gennembrud i den nord-sydgående strækning med krav om, at gennembrud holdes dyrknings- og sprøjtningsfrie.

Natur- og Miljøklagenævnet finder, at diget er beskyttelsesværdigt, dels på grund af sin beliggenhed som en markant linje i landskabet og sammenhæng med øvrige diger i området, dels på grund af sin kulturhistoriske fortællerværdi og biologiske værdi for flora og fauna i det åbne landbrugsland.

Natur- og Miljøklagenævnet finder enstemmigt, at placeringen af et gennembrud som sket i digets nordlige vinkelrette del svarer til en fjernelse af denne del af diget, og at dette ødelægger digets hjørnestruktur i strid med de kulturhistoriske interesser.

Henset til, at den nyetablerede Parallelvej har ændret de driftsmæssige forhold på ejendommen finder nævnet dog, at der kan meddeles dispensation til ét gennembrud af diget.

Et flertal på 6 af nævnets medlemmer finder, at der kan etableres ét gennembrud i den sydlige ende af diget mod vejen Skortskær, dog således, at gennembruddet placeres ca. 6 meter fra vejen og med en reduceret bredde på ca. 15 meter - svarende til opslået materiel, herunder sprøjtebom. Flertallet har vurderet, at man ved etablering af et gennembrud helt ud til vejen Skortskær fjerner den natur-

lige begyndelse af diget, hvorved diget dels fratages en del af dets autencitet og kulturhistoriske fortællerværdi og dels en del af digets landskabelige og biologiske værdi i strid med de kulturhistoriske interesser. Hertil kommer, at diget fortsætter på den anden side af vejen Skortskær som en del af den sammenhængende digestruktur i området. For at sikre de biologiske, landskabelige og kulturhistoriske værdier bedst muligt finder flertallet, at der bør fastsættes vilkår om, at gennembruddet skal holdes dyrknings- og sprøjningsfrit.

Flertallet finder ikke, at de af ansøger anførte betragtninger om en nyanlagt sø samt trafik- og driftsmæssige forhold bør føre til et andet resultat.

Endelig finder flertallet, at der bør lægges afgørende vægt på hensynet til lignende sager.

Mindretallet (Ole Piilgaard Andersen, Henrik Høegh og Jens Vibjerg) finder, at der kan etableres ét gennembrud med den ansøgte størrelse og placering i den sydlige ende af diget helt ud mod vejen Skortskær med vilkår om, at gennembruddet skal holdes dyrknings- og sprøjningsfrit.

Natur- og Miljøklagenævnet stadfæster således Kalundborg Kommunes afslag til fjernelse af diget og ændrer i overensstemmelse med flertallet kommunens dispensation til to digegennembrud således, at der alene kan etableres ét gennembrud med en bredde på ca. 15 meter placeret ca. 6 meter fra vejen Skortskær med vilkår om, at gennembruddet skal holdes dyrknings- og sprøjtefrit.

Det etablerede gennembrud i digets nordlige vinkelrette del skal herefter retableres.

På Natur- og Miljøklagenævnets vegne



Mette Hemmingsen
Fuldmægtigt

Afgørelsen er sendt pr. e-mail til:

- Kalundborg Kommune, Plan, Byg og Miljø, Sags.nr. 326-2014-8085, kalundborg@kalundborg.dk og cc: miriam.thastum@kalundborg.dk
- Kulturstyrelsen, Sags.nr. 2014-7.27.01/326-0001, post@kulturstyrelsen.dk; fortidsminder@kulturstyrelsen.dk og cc: aka@kulturstyrelsen.dk
- Museum Vestsjælland, plan@vestmuseum.dk; kontor@vestmuseum.dk
- Danmarks Naturfredningsforening Kalundborg, Susanne Ladefoged, ladefoged@ladefoged.nu; kalundborg@dn.dk; dn@dn.dk
- Havnsøgaard Agro A/S, v/Henrik Esben Jensen, havnsoegaard@gmail.com
- Nielsen & Risager, Att.: Mogens Holgersen, mho@nielsen-risager.dk; naestved@nielsen-risager.dk